

Vincze Endre

„Fényesebb a kardnál a lánc”

Esettanulmány a katonai szolgálat megtagadásáról
(részletek az eredeti, hosszú írásból)

Bevezetés

1979 szeptember elején behívót kapott egy akkor 48 éves, 4 gyermekes kutató matematikus, három hétig tartó tartalékos katonai szolgálatra. A matematikus, bár diákkorában volt katona, most lelkiismeretével összeegyeztethetetlennek tartotta a bevonulást, és ezt levélben közölte az illetékes parancsnoksággal. Bíróság elé állították, 8 hónapra ítélték, amiből három hónapot letöltött, a többit 46.000 Ft pénzbüntetésre váltották.

A következő évben a legnagyobb, 20 éves gyermeke sorkatonai behívót kapott, bevonult, de még az eskütétel előtt úgy döntött, hogy lelkiismereti okokból nem tudja vállalni a katonai szolgálatot. Az eredmény: 24 hónap börtön.

Ezt követően a 80-as évek során további 22 fiatal ember döntött hasonlóképpen a polgári szolgálat megszületéséig; büntetésük átlag 24-34 hónap börtön, illetve fogház volt. A legtöbben sorkatonai szolgálatra, néhányan tartalékos szolgálatra kaptak behívót, s volt köztük egyedülálló, s négy-öt gyermekes családapa is.

Az említett 24 szolgálatmegtagadó az erőszakmentességet is magáénak valló és azt hirdető „Bokor” magyar katolikus bázisközösség tagja volt, de valamennyien egyénileg, „nem kötelező elvárás” alapján, hanem egyéni lelkiismereti meggyőződéstől indítva döntöttek a fenti magatartás mellett.

Katolikus részről már 1976-ban előfordult lelkiismereti szolgálatmegtagadó, akit akkor 33 hónapra ítélték, s a Jehova Tanúi részéről még többen már korábban is voltak inkább a börtönt vállalók.

Mi volt az indítékuk, s mi volt a céljuk ezeknek a fiatal embereknek ezzel a történelmi hagyományokkal is szakító, nem mindennapi magatartással? Milyen etikai normák, milyen erkölcsi magatartás jegyében vállalták a „büntetett előélet” társadalmi státuszát, megbélyegzését?

A Biblia látásmódja

Izajás és Mikeás próféta jövendölése

Az „Ekevasat a kardokból” prófétai jövendölés az Ószövetségben két párhuzamos helyen is megtalálható: *Izajás 2,1-5* és *Mikeás 4,1-5*. Kiválasztva ez utóbbit, a következő szöveg áll előttünk:

Az eljövendő napokban
ez történik majd:
Szilárdan áll Jahve házának hegye.
A legmagasabb hegy
fölébe emelkedik minden halomnak.
Odasereglenek a nemzetek,
a sok nép útra kel.
Gyertek – mondják –, menjünk fel
Jahve hegyére,
Jákob Istenének házához,
hogyan tanítson meg minket útjaira,
az ő ösvényein akarunk járni.

Mert Sionról társadalmi rendet
hirdetnek meg,
mégpedig mint Jahve szavát
Jeruzsálemből.

Jahve elsimítja sok nemzet vitáját,
Ő a döntőbíró sok nép fölött
az egész földön.

**Kardjukból ekevasat kovácsolnak,
lándzsáikból pedig szőlőmetsző
késeket, és többé senkit sem ké-
peznek ki háborúra.**

Szőlője tövében ül majd mindenki,
meg fügefája alatt,
és nem fél senkitől.

Igen, a Seregek Urának ajka mondta
ezt így.

S ha a nemzetek (még) mind
a maguk útján járnak is,
mindegyik a maga istene nevében,
mi azért járjuk utunkat Jahve,
a mi Istenünk nevében,
örökkön örökké!

A szöveg értelmezése

az Újszövetségben, az Evangéliumok fényénél

Az egyházatyák szerint a Sionról származó Tóra Krisztus új törvényét, a Hegyi beszédet jelenti. Kimutatható, hogy a Máté evangélista szerinti Hegyi beszéd (Mt 5-7. f.) sok tekintetben valóban folytatja az izajási-mikeási teológiát:

1. Az ószövetségi idézetben alternatív társadalmi rendről van szó, s ez hozza létre a világban az egyetemes békét. A Hegyi beszéd valóban törát, azaz társadalmi rendet hirdet meg. Ez nem maga a Sinai-hegyen kinyilatkoztatott Tóra, de nem is új tóra, hiszen a törvényből egy i betűt vagy egy vesszőt sem szabad elhagyni (Mt 5,18). A Hegyi beszéd valójában az az értelmezési kulcs, amelynek segítségével Jézustól kezdve olvasni és élni kell a Sinai-hegyen adott Tórát. A Hegyi beszéd tartalmazza azokat az eszkatologikus-messiási értelmezési elveket, amelyek fényében az egyháznak alakítania kell Izrael társadalmi rendjét.

2. A Sionról származó Tóra végét vet az erőszaknak, és meghozza a békét. A Hegyi beszéd egyik legfontosabb helyén viszont épp az erőszak megszüntetéséről van szó: a Hegyi beszéd tanítása szerint az erőszak csak úgy szüntethető meg, ha az ember az erőszakot nem viszonozza, hanem elviseli, és erőszakmentességgel megpróbálja megnyerni ellenségét (Mt 5,38-42).

3. Mikeás szerint a népek egyetemes békeje pontosan megadható helyről származik, nevezetesen Izraelből, Jákob házából. Ennek megfelelően a Hegyi beszéd is Isten népéhez fordul, és nem a pogányokhoz, amire Máté nagyon nagy súlyt helyez a Hegyi beszéd bevezetésében: Jézus hallgatósága egész Izraelt képviseli (Mt 4,25): „csapatostul kísérték Galileából, Dekapoliszból, Jeruzsálemből, Júdeából és a Jordánon túlról”.

4. Mikeás szerint az Istentől származó alternatív társadalmi rend nem erőszak révén terjed el, hanem tulajdon elbűvölő hatása által. Ez a gondolat is fontos szerepet játszik a Hegyi beszédben: Isten népe, amely a Messiás által eszkatologikus módon értelmezett törát követi, a világ világossága (Mt 5,14). A hegyen épült város pedig, amelyet nem lehet elrejteni (uo.), arra vonatkozik, hogy Isten új városa, az igazi Izrael, már fölébe emelkedik az összes hegyeknek, s ragyogó világossága magához vonzza a nemzeteket (vö. Iz 60,1-3).

5. A mikeási szövegben szó van a „már” és a „még nem” feszültségéről is. A világ népei még nem élnek az Istentől való társadalmi rend békéjében. De Izraelnek már most ebben az alternatív rendben kell élnie: „Most pedig gyertek, Jákob háza, kezdjünk hozzá, hogy utunkat Jahve világosságában járjuk!” Megtalálható ez a gondolat a Hegyi beszédben is. Izrael fölött már felragyogott az Úr fényessége, s a fényességgé lett Izraelnek már most világítania kell minden nép előtt: „A ti világosságotok úgy világítson az emberek előtt, hogy jótetteketek látva dicsőítsék Mennyei Atyátokat” (Mt 5,16). Látható tehát: a Hegyi beszéd szó szerint nem idézi ugyan a jövőndölést, de a próféta szöveg gondolati tartalma csorbitatlanul jelen van benne.

A szövegértelmezés eredményének összefoglalása

Az Iz 2,1-5 és a vele párhuzamos Mik 4,1-5 szöveg legfontosabb tanítása az, hogy *Isten erőszakmentességen alapuló alternatív társadalmi rend által meg fogja ajándékozni a világot az egyetemes békével*. A világ társadalmában abban a pillanatban át fogja venni ezt az alternatív társadalmi rendet, mihelyt Izrael, Isten népe *meggyőzően élni kezd e rend szerint*. A mikeási szöveg pompás képpel fejezi ki ezt a meggyőző hatást: Sion hegye fölébe magasodik a világ összes hegyének. Világosan kiderül ebből, hogy a prófétánál a földi valóság társadalmi létrehozásáról van szó.

Óvakodnunk kell attól, hogy ezt a békeígéretet egyedül a másvilágra vonatkoztassuk. Először is az Ószövetség nem ismerte ennek a világnak és a másvilágnak a megkülönböztetését. Minden reménység ezzel a földdel és ezzel a történelemmel volt kapcsolatos. Másodszor, Jézusnál sem lehet kimutatni e két világ merev szétválasztását. Jézus egyszerűen Isten országáról beszél, amely már most közeledik. Végül az ókori egyházatyák egészen Ágostonig mindnyájan földi-társadalmi valóságként értelmezték a békejövőndölést. Ez éppúgy vonatkozik azokra, akik szembeállították az egyházat és az államot, mint azokra, akik meg-

engedhetlenül közel hozták egymáshoz a kettőt. Mindkét csoport azt mondta: az egyházban már most társadalmi valósággá lett a népek egyetemes békéje, amelyet a próféták megjövendöltek.

Ágoston után azonban az egyházi hagyományban és a teológiában egyre inkább az a nézet vált általánossá, hogy e próféta ígéret csak a történelem befejeztével, a másvilágon, a halottak feltámadása után teljesebben be. Gyakran érvelnek így, még gyakrabban ez a fajta argumentáció a teológiai viták hallgatólagos alapfogolata. Kérdéses azonban, hogy így helyesen ítéljük-e meg az Izajás és Mikeás hatástörténetét. Hiszen nem csupán mindazok a túlvilágiasító és bensőségesítő irányzatok sorolandók ide, amelyek Ágoston nyomán kialakultak. Ha már az értelmezés szolgálatában számba vesszük az egész hatástörténetet, akkor legalább fel kellene idéznünk a középkori egyház kísérleteit is Isten békéje és a Treuga Dei érvényesítésére Európában. (*Treuga Dei* = Isten kegyelméből való fegyvernugvás, harctilalom, 11. századi elv, vö. *Pax Dei*, azaz Istenbéke, olyan mozgalom, amelyben az erősek megvédik a gyengéket, viszont a Treuga Dei megtilt minden fegyveres harcot!)

Végül a hatástörténet átfogó áttekintésében feltétlenül figyelembe kellene venni a marxizmus világra szóló, óriási energiával és borzasztó áldozatokkal végrehajtott kísérletét a társadalmi béke megteremtésére. Ma világos, hogy a marxista kísérlet a zsidó-keresztény hagyomány elvilágiasítása. Az egyháznak végre fel kellene tennie magának a következő kérdést: Vajon a marxizmus erőszakos kísérlete a nemzetek közötti béke megteremtésére nem a számtalan emberi csőd miatti kétségbeesésből fakadó, utolsó következménye-e annak, hogy az egyház tisztán légius túlvilági békévé tette azt a békét, amelyet messiási népként a történelemben kellene megélnie?

Aki a korai atyák béketeológiáját az egyház későbbi (állítólag realiztikus!) tapasztalataira való hivatkozással semlegesíteni szeretné, az más nehézségbe is beleütközik. Fel kell vetni ugyanis a kérdést, hogy a korai egyházatyák, akik közelebb voltak az Ószövetséghez és a zsidósághoz, nem értették-e meg valamit, amit mi réges-rég elfelejtettünk. Nevezetesen azt, hogy a Messiás eljövételével elkerülhetetlenül együtt jár a világ és a társadalom megváltozása, amelynek színhelye

épp a Messiás népe. A Messiáshoz hozzátartozik a béke, amelyet ő hoz! Ha nem jön el ez a béke – mégpedig társadalmilag megfogható formában –, akkor nem jött el a Messiás sem! Nyilvánvaló, hogy a korai egyház-atyák még tisztában voltak ezzel.

Előttünk elhomályosult ez, mert a krisztológia réges-rég beszűntette a párbeszédet a zsidósággal. A zsidó messiási realizmustól való elszakadással azonban az egyház sokkal többet adott fel, mint a zsidósággal folytatott igazi párbeszédet. Egyre kevésbé tud szót érteni a modern emberrel is, aki egyáltalán nem tud másképp gondolkodni, mint realiztikus társadalmi fogalmakban. Az egyház ugyanis kénytelen így szólni hozzá: „Krisztus megváltotta a világot, békét hozott – de ebből a megváltásból és békéből csak a másvilágon fogsz észlelni is valamit.” Kétértelműsége miatt Friedrich Nietzsche elutasította ezt a választ. Folyton azt hangoztatta, hogy a megváltásnak, ha valóban bekövetkezett, láthatóvá kell válnia. A lát-

hatatlan megváltás szerinte öncsalás. Ezért vonta le a következtetést: „Ha Krisztusnak csakugyan az volt a szándéka, hogy megváltsa a világot, akkor nem mondott ezzel csődöt?”

A 20. század második felében természetesen mélyreható fordulat történt. Egyre világosabbá vált a teológia számára, hogy a megváltásról való beszédnek földi-társadalmi következményei kell, hogy legyenek. Ebből a felismerésből született a *felszabadítás teológiája*. E felismerés elkerülhetetlen volt, s még sokáig nem fogja nyugton hagyni az egyházat. Am a felszabadítási teológia minden fajtájának jót tenne, ha szem előtt tartaná az egyetemes társadalmi felszabadulás Izajás-Mikeás által megjelölt alapszerkezetét: a szó bibliai értelmében vett béke (amely nem más, mint az üdvösség) nem valósítható meg erőszakkal a népek számára – csak elbűvölő hatása révén terjedhet el – és nem érhető el anélkül, hogy Isten népe magáévá ne tenné a Hegyi

beszédben feltáruló alternatív társadalmi rendet. Azaz: e béke feltétele a hit és Krisztus követése, színhelye tehát csak az egyház lehet.

Ezért minden társadalmi reformnál, amellyel keresztények megpróbálják megváltoztatni a profán társadalmat, sokkal fontosabb lenne, hogy maguk a keresztény közösségek végre azzá a társadalommá váljanak, amelyet Isten kíván. A világi társadalom igazi megváltozása csak az Izajás, Mikeás és a Mt 5,16 által megjelölt módon lehetséges: „Most pedig gyertek, Jákob háza: kezdjünk hozzá, hogy Jahve világosságában járjunk utunkat!” „Ha a nemzetek még mind a maguk útján járnak is, mindegyik a maga istene nevében, mi azért járjuk utunkat Jahve, a mi Istenünk nevében, örökkön örökké!” „Úgy világosodjék a ti világosságotok az emberek előtt, hogy jótetteiteket látva dicsőítsék mennyei Atyátokat!”

(1994)

„Krisztus katonája”: Tours-i Szent Márton

HA a nem egészen biztos forrásoknak igazuk van, és ha az akkoriban alkalmazott Julianus-naptárt vesszük alapul, akkor 316-ban született. Ha ehhez a jelképes, időtlen alakhoz folyamodunk, az még ma is segíthet abban, hogy újból fölfedezzük a keresztény hit központi tartalmait.

Voltaképpen teljesen értelmetlen ötlet volt az, ami Mártonnak, a római gárdatisztnak később biztosította a helyet a keresztény szentek mennyországában és a romantikus legendákat kedvelő nép szívében. Mert kinek használt az a nagyszerű gesztus akkoriban, Amiens városkapujában, amikor a hidegtől reszkető koldust meglátva Mártonnak rossz lelkiismerete támadt, és rövid elhátározás után kardjával kettévágta katonaköpenyét?

Bájos színpadi jelenet – igazi értelem nélkül. Mert most mindketten fagyoskodnak: a koldus valamivel kevésbé, a tiszt valamivel jobban. Talán a fölső, báránybőrrel bélelt részt választotta le, feltételezi Régine Pernoud történész. De talán semmi sem változott. A koldus nyomorult, jövőtlen nincstelen maradt, miközben jótévedője reggel új köpenyt vásárolhatott Amiens-ben, és azzal a magasztos érzéssel lovagolt el, hogy nemes lelkű ember.

OTT, A VÁROSKAPUBAN nem mesefigurák találtak egymásra, nem egy segítségért könyörgő koldus és egy angyali hős, hanem egy embermegvető megszálló hatalom képviselője és a lumpenproletariátus egyik tagja. A 4. században Gallia szegényházza züllött, és a mai latin-amerikai viszonyok jellemezték: a kisebbségben lévő nagybirtokosok élvezték a föld gyümölcsseit, és szegyetlenül kizsákmányolták a rabszolgai függésben tartott bérlőket. Ami kis hasznuk megmaradt volna, azt a római adóhivatalnokok vitték el.

Ezen a szomorú társadalmi valóságban természetesen egyáltalán semmit sem változtatott, ha egy római tisztnek lelkiismeret-furdalása támadt egy fagyoskodó koldus látán, és két részre osztotta köpenyét. Kétely illeti azt a szentimentális felindulást, amely magas lóról jótékonykodik. Ha legalább egy teljes ruhadarabot kapott volna a szegény fickó!

Persze ki várna el a társadalmat forradalmasító eszméket egy negyedik századi rómainál? Az emberek legkorábban az ezerkétszáz évvel későbbi parasztforradalmak idején jutottak el arra a gondolatra, hogy az adott társadalmi rendet meg lehetne változtatni.

Másfelől: Nem meglehetősen nagyképu dolog-e kritizálni Márton spontán-gyámoltalan akcióját? Készek vagyunk-e arra, hogy magunk felé fordítsuk a fegyverünket, és megengedjük, hogy Márton kritizáljon minket? Lehet, hogy ebben az esetben a felelősség elhárításaként lepleződik le az, hogy annyira büszkék vagyunk a bürokratikus szociális hálóra és a tökéletesen megszervezett segélyprogramokra? És hirtelen más fényben jelenik meg, ha előnyösen levonható módon lecsípünk valamit a számlánkról? Akkor talán már nem olyan könnyű fintorgatni az orrunkat, ha valaki egyszerűen neki akar gyürkőzni, anélkül hogy mélyen szántó elemzéseket végezne.

ÚGY TŰNIK, MÁRTON SZÁMÁRA ez ahá-élmény volt, akárcsak Assisi Ferenc számára a leprással való találkozása. Lehet, hogy minden ember kap egyszer egy ilyen alkalmat; hogy egyszer mindenki eljut arra pontra, ahol el kell döntenie, komolyan gondolja-e szép elképzeléseit, vagy megmarad üres fecsegőnek. Ez a cselekvés gyakran az osztozás alakját fogja öltetni, mert embernek lenni és tudomással bírni a közös Teremtőről annyit jelent, mint osztozni. Szemtől szemben a nyomorult alakkal, akinek sosem